

ST O R E B R E D S T R Å D E

N Æ S T V E D

M A T R. N R. 310

U N D E R S Ø G E L S E 1963

N Æ S T V E D M U S E U M

N Æ M 63:419

N Æ S T V E D M U S E U M 1982

Næstved Museums undersøgelser i Store Bredstræde nr. 5, 7 og 9, matr. nr. 310 af Næstved købstads bygrunde, og i Farvergade nr. 1 og 3, matr. nr. 185 og 186 af Næstved købstads bygrunde, marts - december 1963.

Undersøgelserne begyndte i marts måned efter at kommunen havde nedrevet ejendommene nr. 1 og 3 i Farvergade, hvor Jørgen Ahlefeldt-Laurvig foretog en prøvegravning under forhuset i nr. 3, men den egentlige undersøgelse begyndte først den 25. juni i Store Bredstræde, efter at husene der var blevet fjernede.

Forinden (den 12/3) havde museet søgt kommunen om tilladelse til bl. a. at foretage opmålinger af husene og grave i området, når de var fjernede. Tilladelse hertil blev givet den 29. marts på betingelse af, at man ikke sinkede nedrivningen. I den mellemliggende tid, april, maj og en del af juni måned foretoges en nødtørftig opmåling og fotografering af husene, der sammen med de i marts af kommunens teknikere foretagne opmålinger af planerne udgør mulighed for optegning og evt. videre studium.

Et par af de bedst bevarede gamle to-fyldings døre med smedejernsbeslag og med tilhørende indfatninger erhvervedes af museet og anbragtes i dets magasin på Kompagnihusets loft.

Da der oprindeligt kun blev tilstået museet 14 dage til at foretage undersøgelser i terrænet, var det udelukket at foretage en systematisk undersøgelse, og man måtte derfor koncentrere sig om - ved pletvise udgravninger - at få konstateret, om der fandtes spor af tidligere bebyggelse. Da museet i det store og hele blev drevet af en ulønnet leder og en kustode og var uden egentlige midler til at bekoste større udgravninger, var man henvist til i størst mulig udstrækning at benytte frivillig arbejdskraft. Det var af afgørende betydning, at der løbende foretoges opmålinger og fotograferinger, da der på grund af manglende tid hengik næsten 19 år før nærværende beretning kunde gøres færdig.

Den 25. juni begyndte man undersøgelserne med nogle interesserede gymnasieelever under ledelse af Jørgen Ahlefeldt-Laurvig den første uge i museumslederens ferie, hvorefter denne overtog ledelsen af udgravningerne.

De første undersøgelser foretoges i området syd for husrækken og ned mod åen, der i trediveerne var blevet lagt i rør, for at undersøge om der fandtes rester af gammelt bolværk. Resultatet heraf blev dog negativt, bortset fra enkelte skårfund, bl. a. et hjørne af en gravsten, og man forlagde da undersøgelserne til den nordre ende af husrækken, hvor man straks stødte på spor af tidligere bebyggelse, hvorom berettes under de enkelte opmålingsafsnit.

Sideløbende hermed begyndte amatørarkæologen, lærer Axel Johansson at grave en ca. 1 m bred søgegrøft umiddelbart øst for husene og delvis parallel med disse, men herom henvises til dennes beretning af 21.3.1979, indleveret til Næstved Museum.

63:309

Da der hele tiden under udgravningerne dukkede nye spor af ældre bebyggelse op, som animerede til videre undersøgelser, og da der gaves tilladelse til indtil videre at fortsætte arbejdet i terrænet, fortsattes undersøgelserne ud over de fjorten dage, og sådan fortsattes disse sommeren og efteråret igennem for tilsidst at kulminere i Farvergade, hvortil undersøgelserne i sommerens løb var udstrakt, men begge steder af og til afbrudt på grund af manglende penge eller af det meget regnfulde vejr både sommer og efterår.

Efterhånden som undersøgelserne antog større og større omfang og man nærmede sig sommerferiens afslutning lykkedes det, efter anvisning fra Nationalmuseet, at antage arbejdsformand Hans Nielsen til at hjælpe i udgravningerne og til at lede disse i museumsinspektørens fravær. Hans Nielsen havde i nogle år været beskæftiget ved flere af Nationalmuseets udgravninger i de senere år, og havde herved i forbindelse med personlig interesse for arkæologi efterhånden erhvervet sig en god indsigt i fremgangsmåden ved disse arbejder.

I sidste fase af udgravningerne dette år lykkedes det tilige at få bistand af arkitekt, museumsinspektør ved

Nationalmuseet, Knud Krogh i en uges tid til opmåling af de udvidede udgravninger i Farvergade.

Det bør bemærkes ved bedømmelse af opmålingsmaterialet og beskrivelse af de enkelte afsnit, at arbejdet med udførelse heraf er, bortset fra den af museumsinspektør Knud Krogh udførte opmåling, foretaget delvis af amatører og som fritidsarbejde.

Beskrivelse af de enkelte opmålingsafsnit.

De enkelte afsnit er nummererede i kronologisk orden efter opmålingstidspunkterne, der stort set falder sammen med udgravningsdatoerne, da det af hensyn til fortsættelse af undersøgelserne ofte var nødvendigt at foretage opmåling og fotografering umiddelbart efter afdækningen. De til afsnittene hørende fotografier, der er nummererede fortløbende, er anført forud for beretningerne til de enkelte afsnit.

Opmålingsafsnittene er nummereringsmæssigt opdelt mellem Bredstræde og Farvergade ved henholdsvis 63/1 - 2 - 3 - osv. og 63/01 - 02 - 03 - osv..

B R E D S T R Æ D E

OPMÅLINGSAFSNIT 63/1

Opmåling foretaget 6.7.1963 af V.J., fot.nr. 1, 2, 3, 4 og 5.

Umiddelbart inden for nordgavlen af husrækken afdækkedes ca. $\frac{1}{2}$ m under terræn to parallelt løbende kampestensrækker i retningen nordvest-sydøst. Til den nordlige række var sluttet en ca. 1 m bred brolægning af mindre kampesten af meget forskellig størrelse og dannende en rende ca. 60 cm fra kampestensrækken og parallelt med denne. Mellem brolægningen, der var uregelmæssigt afbrudt mod syd, og den sydlige kampestensrække var der kun fyldjord. Den østlige del af brolægningen bestod hovedsagelig af større sten, som ikke syntes at ligge på deres oprindelige plads, idet de dannede en meget ujævn overflade. I tilslutning til denne del og nord for fandtes et mindre

stykke pikstensbrolægning, der mod vest tilsluttedes et gulv af teglstensstumper i ler og i samme plan. En fortsættelse af dette gulv mod vest afdækkedes senere, se afsnit 63/5.

Mulighederne for at grave længere nordpå end til gavlen var begrænset af tværvejen ind til Lille Bredstræde.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/2

Opmåling foretaget 6.7.1963 af V.J., fot.nr. 3 og 5.

Afsnittet er en udvidelse mod øst af 1. afsnit og består af en mindre gruppe af kampesten umiddelbart under terræn. Stenene var af meget forskellig størrelse og uden regelmæssig afgrænsning og indbyrdes forhold.

På fot.nr. 5 ses yderst tilhøjre den nordlige afslutning af Axel Johansson.s søgegrøft.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/3

Opmåling foretaget 10.7.1963 af V.J., fot.nr. 6, 7 og 8.

Efter opmåling og fotografering af 1. og 2. afsnit foretoges en undersøgelse i husets længderetning, idet man i 1. afsnit fjernede brolægning og de store kampesten i godt 1 m bredde. Ca. 60 cm under den sydlige kampestensrække fandtes en ny række, løbende i samme retning. Syd for og i tilslutning til denne nye række afdækkedes en lidt lavere liggende brolægning, bestående hovedsagelig af større sten. Nord for kampestensrækken gravedes senere længere ned, men herom henvises til afsnit 63/5.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/4

Opmåling foretaget 10.7.1963 af V.J., fot.nr. 9 og 10.

Ved gravning af en $1\frac{1}{2}$ m bred søgegrøft i det mellemste hus (nr. 7) og på tværs af dette fandtes mod øst i ca. 30 cm dybde en pikstensbrolægning med større kampesten imellem i samme plan og mod nord dannende en række på tværs af huset. Ved udvidelse af udgravningen ca. 1 m mod nord konstateredes, at pikstensbrolægningen fortsatte i samme plan. Brolægningen var mod øst kantet af murværkspartier, der syntes at udgøre inderside af en udmuring i et fundament løbende næsten parallelt med husets østmur. Mod syd var brolægningen tilsvarende begrænset

af en stenrække næsten vinkelret på det andet. Vest for dette parti gravedes søgegrøften ned til større dybde, hvorom henvises til afsnittene 10 og 11. Nord for den tværgående søgegrøft og parallel med denne afdækkedes senere en række kampesten i ca. samme højde som den foran beskrevne pikstens-brolægning og forbindende denne med en kampestensrække mod vest i husets længderetning, se afsnit 7.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/5

Opmåling foretaget 18.7.1963 af Otto Rasmussen, fot.nr. 11 og 12.

Afsnittet omfatter dels en udvidelse af udgravningerne i 1. afsnit og dels en fortsættelse af den i 3. afsnit beskrevne søgegrøft i husets længderetning (hus nr. 5). Ved sidstnævnte graves ned nord for omtalte kampestensrække til det faste sandlag, der fandtes i kote 0,40. Under kampestensrækken i 3. afsnit fandtes en tredje række løbende i samme retning, men ca. $\frac{1}{2}$ m længere mod nord og ca. $\frac{1}{2}$ m dybere. Den på samme opmåling viste brolægning syd for er en rest af den i opmåling 63/3 viste brolægning.

Ved udgravningerne i nordenden af husrækken konstateredes i de øvre jordlag i to forskellige højder hvert sted et ca. 8 cm tykt lag fint flyvesand, som muligvis kan stamme fra fygning fra Sandbjerget, se iøvrigt fot.nr. 24.

Mellem søgegrøften og det under 1. afsnit afdækkede gulv af teglstensstumper i ler afdækkedes ca. 30-40 cm under terræn en u-formet teglmursrest, som muligvis kan stamme fra et fyrsted.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/6

Opmåling foretaget 22.7.1963 af O. Rasmussen, ingen fot.

Efter fjernelse af ovennævnte murstensgulv med tilhørende "fyrsted" afdækkedes umiddelbart under dette en gruppe større kampesten, hvoraf fire dannede en række i nordøst-sydvest gående retning og tilsyneladende uden umiddelbar forståelig sammenhæng med de øvrige i gruppen sydfor, som udgør tilbageblevne dele af den under 1. afsnit beskrevne brolægning med rende samt af den sydlige kampestensrække. Den tredje gruppe af kampesten øst for bygningen består

af en u-formet gruppe af store kampesten, og er en fortsættelse af de under 5. afsnit viste tre kampesten. Gruppen er beliggende umiddelbart under de i 2. afsnit viste stendynger og kan muligvis have været rester af et bygningsfundament.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/7

Opmåling foretaget 22.7.1963 af Sigfred Laursen, fot.nr. 13 og 14.

Umiddelbart inden for fundamentet til vestmuren i nr. 7 afdækkedes på en strækning af ca. 20 m en kampestensrække af sten i forskellig størrelse og i meget springende højder, men det må formodes, at de har været rester af et fundament for en tidligere bebyggelse, muligvis samme som den under 4. afsnit beskrevne i bygningens østside, og hvormed en tværgående fundamentsrække synes at forbinde. Denne bygning må i så fald have været en del smallere end de nu fjernede huse, men har stort set haft samme retningsforløb. Udgravningen er udvidet med en ca. 1 m bred stribe på tværs af facadelinien og gående ud i det nuværende stræde. Det viste skraverede parti med 4-5 store sten stammer fra det nu nedrevne hus.s fundament.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/8

Opmåling foretaget 22.7.1963 af Sigfred Laursen, fot.nr. 15 og 16.

Efter fjernelse af kampestenene i 6. afsnit fandtes umiddelbart under disse rester af en pikstens-brolægning i et område på ca. $1\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ m beliggende ved nordgavlen, øst for den i 5. afsnit nævnte dybdegravning.

Da denne brolægning lå ca. 25 cm under gulvet af teglstensbrokker i ler, må den formodes at have tilhørt en ældre bebyggelse end denne. Den i 1963 nedrevne må således mindst have været det tredje bebyggelseslag på dette sted.

De under afsnittene 1, 5 og 6 nævnte kampestensrækker har sandsynligvis været dele af fundamenter for tidligere bebyggelse og sammenhængende med et af gulvlagene.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/9

Opmåling foretaget 22.7.1963 af Sigfred Laursen, ingen fot.

Afsnittet omfatter udgravning i 1 m bredde på tværs af bygningens længderetning ud for skellet mellem nr. 5 og 7 og til en dybde af ca. 80 cm under terræn, hvor man stødte på en brolægning af større og mindre sten, som ved den længere mod syd under 7. afsnit beskrevne. Brolægningen syntes at danne en rende i retningen sydøst-nordvest og må formentlig være samtidig og samhörrende med brolægningen i 7. afsnit.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/10

Opmåling foretaget 6.8.1963 af V.J., fot.nr. 17, 18, 19 og 20.

Den under 4. afsnit nævnte tværgående søgegrøft i hus nr. 7 udvidedes mod øst, efter at den højere liggende brolægning der var fjernet. Ca. 1,2 m under denne brolægning og ca. 1½ m under terræn udenfor afdækkedes rester af et gulv lagt af store og små munkestensstumper, men ingen hele sten. Ind imellem teglstenene lå kampesten af forskellig størrelse og med nogenlunde plan overside.

På vestvæggen i den bredere del af udgravningen foretoges i det lodrette snit A - A en opmåling af de mange fyldlag, hvoraf særlig skal bemærkes tre brandlag, beliggende ca. 20, 40 og 50-60 cm over murstensgulvet.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/11

Opmåling foretaget 10.8.1963 af V.J., fot.nr. 21 og 22.

Ved udvidelse af den vestlige del af foran nævnte søgegrøft til samme bredde som den øvrige del af denne fandtes lidt over gulvniveauet i det underste brandlag rester af en planke med et kort tværstykke samlet med blad. Træet havde synlige spor efter brand.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/12

Opmålt 17.8.1963 af V.J., fot.nr. 23, 24, 25, 26.

Ca. 40-50 cm under den i 8. afsnit nævnte pikstens-brolægning ved nordgavlen afdækkedes et parti kampesten i forskellig størrelse og med enkelte teglstensstumper.

imellem. Bortset fra en enkelt nord-sydgående række synes stenene iøvrigt at være uden indbyrdes forhold. Da hovedparten af stenene lå i omtrent samme plan omkring kote 2,25, kan de muligvis have været rester af et gulv eller en udendørs belægning.

I den østlige del afdækkedes to mindre stumper lergulv i forskellig højde, det øverste gulv i samme plan som foran nævnte kampesten, og det underste 14 cm lavere og med en sodsværtet overflade. Ved en yderligere nedgravning til ca. 40 cm under kampestensplanet konstateredes en del brandpartikler i leret.

OPMÅLINGSAFSNIT 63/13 OG 63/14

Opmålinger foretaget 14-17.9. og 8-30.10.1963 af V.J., fot.nr. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 og 40.

Under udgravning i juli af den nord-sydgående søgegrøft, der som tidligere nævnt blev foretaget af Axel Johansson, stødte man på to meget svære kampestensfundamenter, der gik på tværs af søgegrøften ved 15 og 23 m i grøftens længdemål. Mellem disse fundamenter afdækkedes rester af et munkestensgulv, og i søgegrøftens østvæg ragede en del kampesten frem, som kunde tyde på et fundament parallel med søgegrøften og sammenhængende med de to tværgående.

Dette var udgangspunktet for en senere undersøgelse øst og vest for grøften. Ved denne undersøgelse afdækkedes et kraftigt fundament til et næsten kvadratisk hus, ca. $7\frac{1}{2}$ x $8\frac{1}{2}$ m udvendig og ca. 5 x $6\frac{1}{2}$ m indvendig. Bortset fra en meget ujævn afslutning foroven af fundamentet og et større parti midt i østvæggen, hvor der begge steder var fjernet en del sten, var fundamentet ret velbevaret.

Ved bortgravning af jorden indvendig imellem fundamenterne for at afdække resten af det murstensgulv, man var stødt på i søgegrøften, fremdroges ca. $\frac{1}{2}$ m over gulvet en række mindre kampesten i retningen øst-vest og ca. midt på denne stødte en nord-sydgående til i en skæv vinkel. På grund af stenenes begrænsede størrelse må det antages, at de har udgjort et fundament for skillevægge i en yngre bebyggelse (opm. 63/13).

Efter borttagning af de to kampestensrækker afdækkedes murstensgulvet, der bortset fra et mindre parti i midten og en stribe langs østmuren viste sig at være helt intakt. Gulvet havde fald mod syd, men har muligvis oprindeligt været vandret, idet der tydeligt var sket en sætning af det, og mest i den sydlige del, hvilket sås tydeligst omkring nogle store kampesten, som uden noget særligt indbyrdes forhold udgjorde en del af gulvet. Da stenene ikke havde sat sig tilsvarende i den bløde underjord, faldt murstensgulvet stærkt til alle sider fra disse og dannede en meget ujævn og bølget overflade.

Langs den østlige halvdel af nordvæggen og ca. 20 cm fra denne var gulvet afsluttet med en række mindre kampesten, der ragede op over dette og dannede en rende langs fundamentet. Trods forsøg herpå lykkedes det ikke at finde noget afløb fra denne rende ud gennem fundamentet.

På den indvendige side af fundamenterne fandtes rester af munkestensudmuringer. Ca. midt i sydfundamentet var der en udsparring, der i forbindelse med en udenfor fundamentet værende bro af kampesten og teglbrokker, kunde tyde på at der havde været en udgang her på dette sted.

Det er muligt, at de svære fundamenter stammer fra en forsvunden badstue. At der skulle have eksisteret en sådan, fremgår af Hugo Matthiessens artikel "Borgemester Mogens Tuessøns Badstue i Næstved (Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt 1915, side 76 - 77).

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Ved nedrivningen af Bredstræderne var der en oplagt chance for at gennemføre en systematisk købstadsundersøgelse, og i vore dage var den sikkert blevet foretaget. Men der manglede penge til at betale et professionelt hold af udgravere - som måske heller ikke kunne fremskaffes. Dertil kommer det tidsmæssige.

Som det nu gik, var der ikke fra begyndelsen tilstået den fornødne tid, hvorfor der måtte gennemføres pletvise gravninger på amatørbasis, med det resultat at helheden gik tabt. En undtagelse var Axel Johanssons undersøgelse, der dog kun gav et snit.

De mange kampestensfundamenter i områdets nordlige del var rejst oven over hinanden og ingen steder ført til fast grund, der iøvrigt i hele området lå betydeligt under det eksisterende terræn. Det må formodes, at dette lavt liggende areal langs Susåen oprindelig har været eng, som tid efter anden er ændret ved opfyld og ved skiftende bebyggelser.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

For denne undersøgelse gælder stort set det samme som for Bredstræde. Dog fik man som nævnt her i en kort periode assistance af en professionel arkæolog fra Nationalmuseet.

Af enkeltfund skal kun nævnes middelaldertønderne.

De beskedne midler, der anvendtes til de to undersøgelser blev dels taget af museets ressourcer, dels bevilget af Næstved kommune, dels skænket af Garverforeningen i Danmark, Rotary- og Lion's-klubberne i Næstved samt af kaptajn Emil Lassen o. a. private personer.

Næstved i juni 1982

F. Michelsen

F. Michelsen

J. Vestergaard Jensen

J. Vestergaard Jensen